

8. ANALIZA FORM I PROGRAMÓW KSZTAŁCENIA PRZEWODNIKÓW TURYSTYCZNYCH I PILOTÓW WYCIECZEK

Andrzej Stasiak, Robert Wiluś***

Wstęp

Oprowadzanie turystów, sprawowanie opieki nad nimi, przekazywanie im wiedzy krajoznawczej w czasie podróży turystycznych należą do najbardziej podstawowych czynności związanych z obsługą ruchu turystycznego. Obowiązki te, choć w różnym zakresie, wykonują piloci wycieczek i przewodnicy turystyczni. To przede wszystkim od ich osobistych predyspozycji, umiejętności oraz posiadanej wiedzy zależy ostateczne zadowolenie i satysfakcja turystów. Dla jakości świadczonych usług kluczowy okazuje się więc, obok nabywanego przez lata doświadczenia, zakres i charakter przygotowania zawodowego w ramach specjalistycznych kursów.

W opracowaniu podjęto próbę analizy programów i form kształcenia kandydatów na przewodników turystycznych i pilotów wycieczek w Polsce. W analizie uwzględniono tradycje w zakresie prowadzenia szkoleń przewodnickich i pilockich w naszym kraju, podstawy prawne ich organizacji, zakres merytoryczny, czasowy i przestrzenny programów oraz formy tego typu szkoleń.

Historia kształcenia przewodników turystycznych w Polsce

Zawód przewodnika turystycznego od momentu powstania generalnie związany był z wykonywaniem czynności polegających na przekazywaniu w miarę szerokiej wiedzy dotyczącej miejsc i obiektów, po których oprowadzani są turyści. Ponadto od przewodników turystycznych wymagało się i nadal wymaga umiejętności kierowania grupą turystów,

* Andrzej Stasiak – Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Łodzi, e-mail: andrzej.stasiak@wsth.edu.pl

** Robert Wiluś – Uniwersytet Łódzki, e-mail: robwil@geo.uni.lodz.pl

a ostatnio do tych wymagań planuje się dodanie obowiązku opieki nad turystami¹. Połączenie tych elementów w jednej osobie kształtuje wizerunek zawodu przewodnika turystycznego. W świetle obowiązującej ustawy o usługach turystycznych w Polsce przewodnik turystyczny to osoba zawodowo oprowadzająca turystów lub odwiedzających po wybranych obszarach, miejscowościach i obiektach, udzielająca o nich informacji.

Szkolenia kandydatów na przewodników turystycznych mają w Polsce długie tradycje. Sięgają one lat siedemdziesiątych XIX wieku, czyli początków kształtowania się zorganizowanej turystyki w Polsce. Historia szkoleń przewodników turystycznych w kraju w ogólnym skrócie przedstawia się następująco:

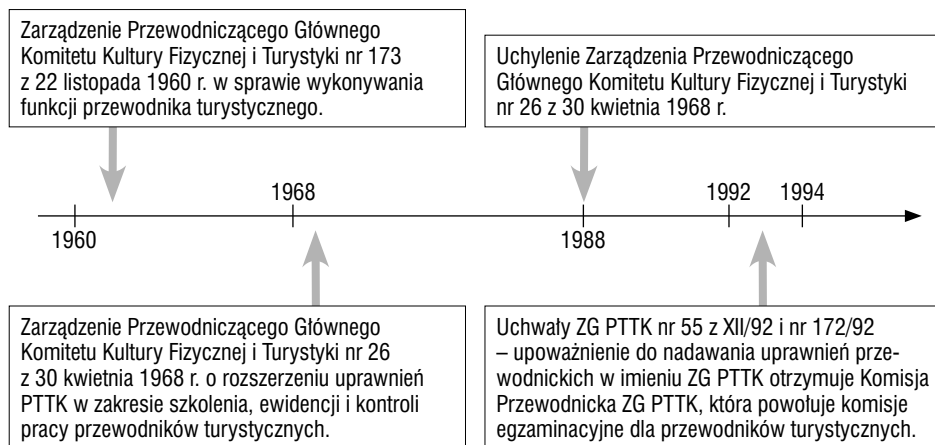
- 1873–1914 – praktycznie brak szkoleń. Zastępowało je uczestnictwo w wyprawach taterników czy w akcjach ratunkowych TOPR. Przewodnicy turystyczni skupieni byli w Polskim Towarzystwie Tatrzańskim (PTT). Określenie kategorii przewodników (I, II i III [tragarze]) oraz uprawnień,
- 1906 – powstanie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTK) – organizacja przewodnictwa na terenach nizinnych i miejskich,
- 1914–1939 – reorganizacja polskiego przewodnictwa – Sekcja Turystyczna PTT, a od 1922 r. Sekcja dla Przewodnictwa,
- 1945–1948 – sprawy przewodnickie prowadzi Komisja dla Spraw Przewodnictwa Tatrzańskiego,
- 1950–1988 – sprawy przewodnictwa turystycznego przejmuje PTTK – prowadzenie szkoleń, ewidencji i kontroli przewodników turystycznych. Uprawnienia przewodnickie wydawane są przez Wojewódzkie i Miejskie Komitety Kultury Fizycznej i Turystyki,
- 1989–dziś – szkolenia przewodników turystycznych prowadzi PTTK oraz różne lokalne i regionalne organizacje turystyczne konkurencyjne wobec PTTK.

Do drugiej wojny światowej w Polsce nie było uregulowań prawnych dla szkoleń przewodnickich. Dopiero od 1960 r. szkolenia na przewodników turystycznych odbywały się na podstawie zarządzeń Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki (rys. 1).

Od 1988 r. szkolenie dla kandydatów na przewodników turystycznych realizowano zgodnie z uchwałą Zarządu Głównego PTTK. Po 1997 r., po wprowadzeniu ustawy o usługach turystycznych, podstawą prawną prowadzenia szkoleń przewodnickich było rozporządzenie Premiera RP (rys. 2). Obecnie zakres programowy szkolenia dla kandydatów na

¹ Propozycje nowelizacji ustawy o usługach turystycznych definiują przewodnika turystycznego jako osobę zawodowo oprowadzającą po wybranych obszarach, miejscowościach i obiektach, udzielając o nich informacji, a także sprawującą opiekę nad tymi turystami w zakresie określonym umową. Sprawowanie tej opieki nie zastępuje opieki przez osoby do tego zobowiązane z innego tytułu.

przewodnika turystycznego jest ustalany na podstawie kolejnych rozporządzeń Ministra Gospodarki (rys. 2).

Rys. 1. Uregulowania prawne dotyczące pilotażu i przewodnictwa turystycznego wprowadzone w Polsce po drugiej wojnie światowej

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 2. Uregulowania prawne dotyczące pilotażu i przewodnictwa turystycznego wprowadzone w Polsce po drugiej wojnie światowej (cd.)

Źródło: Opracowanie własne.

Zmiany programów kształcenia przewodników turystycznych w latach 1999–2006

Ze względu na brak szczegółowych informacji o programach szkoleń dla kandydatów na przewodników turystycznych z okresu przed wprowadzeniem ustawy o usługach turystycznych w opracowaniu zwrócono uwagę na szkolenia przewodnickie, których programy określono w kolejnych rozporządzeniach najpierw Prezesa Rady Ministrów (1999 rok), a następnie Ministra Gospodarki (lata 2001, 2004, 2006) (rys. 2).

Programy szkoleń dla kandydatów na przewodników turystycznych obejmują część teoretyczną i praktyczną odbywającą się w terenie. Ze względu na zróżnicowany charakter przewodnictwa turystycznego wynikający ze specyfiki i zakresu terytorialnego obszaru, dla którego uzyskuje się uprawnienia, szkolenie dla kandydatów na przewodników turystycznych podzielone zostało na część podstawową ogólną oraz specjalistyczną. Część ogólna podstawowego szkolenia jest obowiązkowa dla wszystkich kandydatów na przewodników turystycznych. Natomiast część specjalistyczna odnosi się do kategorii przewodnickich wyróżnionych w ustawie o usługach turystycznych. Ustawa wymienia trzy kategorie przewodników: terenowych, miejskich i górskich.

Program podstawowego szkolenia ogólnego obejmuje 50 godzin zajęć teoretycznych realizowanych głównie w formie wykładów oraz 2 do 5 wycieczek terenowych (tab. 1). Treści przedmiotów realizowanych podczas szkolenia dotyczą podstawowych informacji z zakresu geografii, historii, przyrody i turystyki w Polsce. Ponadto realizowane są jeszcze zajęcia z zakresu socjologii i psychologii grupy turystycznej, prawa w turystyce oraz metodyki przewodnictwa. Ogólna liczba godzin zajęć, jak i wycieczek terenowych przeznaczona na podstawowe szkolenie ogólne od momentu wprowadzenia ustawy o usługach turystycznych nie uległy zmianie. Jedynie niewielkie przesunięcia liczby godzin (o 2 godziny) nastąpiły w przypadku niektórych przedmiotów, co generalnie nie spowodowało zmiany istoty całego programu podstawowego szkolenia ogólnego.

Tabela 1. Zmiany w programach podstawowego szkolenia ogólnego dla kandydatów na przewodników turystycznych

Tytuł bloku programowego	Lata:	1999	2001	2004	2006
	Liczba godzin:				
Część teoretyczna szkolenia					
Historia Polski	10	8	8	8	
Geografia turystyczna Polski	8	8	8	8	
Historia kultury w Polsce	10	8	8	8	
Przyroda i jej ochrona w Polsce	4	6	6	6	
Turystyka w Polsce	4	4	4	4	
Metodyka przewodnictwa	6	6	6	6	
Podstawowe przepisy prawne w turystyce	4	6	6	6	
Wybrane zagadnienia z socjologii i psychologii	4	4	4	4	
Razem:	50	50	50	50	
Część praktyczna szkolenia					
	Liczba wycieczek:				
Wycieczka z instruktorem	2–5	2–5	2–5	2–5	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozporządzeń Prezesa Rady Ministrów w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek z dnia 26 marca 1999 r., 28 czerwca 2001 r., 16 sierpnia 2004 r.; załączniki do rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 17 stycznia 2006 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 2006 r. nr 15, poz. 104).

Program szkolenia specjalistycznego dla kandydatów na przewodników miejskich obejmuje 200 godzin zajęć teoretycznych oraz 100 godzin zajęć praktycznych (tab. 2). Przedmioty realizowane w czasie kursu zawierają treści dotyczące przede wszystkim historii, kultury i walorów turystycznych miasta, jego geografii, a także współczesności. W programie uwzględniono również specyfikę miasta wywierającą wpływ na oprowadzanie grup po mieście. Stosunkowo duża ilość godzin poświęcona jest na poznanie topografii miasta i jego otoczenia, która później powinna ułatwiać orientację przestrzenną. Ogólna liczba godzin szkolenia przewidzianych rozporządzeniem uległa zmniejszeniu z 222 do 200 w przypadku części teoretycznej oraz ze 113 do 100 w części praktycznej. Zmiany były więc niewielkie (zmniejszenie liczby godzin zajęć od 2 do 10) i dotyczyły takich przedmiotów jak miasto współczesne, geografia turystyczna miasta i regionu, topografia miasta i strefy podmiejskiej oraz metodyka i technika prowadzenia wycieczek.

Tabela 2. Zmiany w programach specjalistycznego szkolenia dla kandydatów na przewodników miejskich

Tytuł bloku programowego	Lata:	1999	2001	2004	2006
	Liczba godzin:				
Część teoretyczna szkolenia					
Historia miast na tle historii Polski		30	30	30	30
Kultura i sztuka miasta		60	60	60	60
Miasto współczesne		35	30	30	30
Geografia turystyczna miasta i regionu		35	30	30	30
Topografia miasta i strefy podmiejskiej		40	30	30	30
Metodyka i technika prowadzenia wycieczek		22	20	20	20
Razem:		222	200	200	200
Część terenowa szkolenia					
		Liczba godzin:			
Historia miast na tle historii Polski		10	10	10	10
Kultura i sztuka miasta		25	25	25	25
Miasto współczesne		15	15	15	15
Geografia turystyczna miasta i regionu		15	15	15	15
Topografia miasta i strefy podmiejskiej		30	20	20	20
Metodyka i technika prowadzenia wycieczek		18	15	15	15
Razem:		113	100	100	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozporządzeń Prezesa Rady Ministrów w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek z dnia 26 marca 1999 r., 28 czerwca 2001 r., 16 sierpnia 2004 r.; załączniki do rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 17 stycznia 2006 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 2006 r. nr 15, poz. 104).

Program specjalistycznego szkolenia dla przewodników terenowych obejmuje 200 godzin zajęć teoretycznych i 85 godzin praktycznych (tab. 3). Tematyka poszczególnych przedmiotów jest podobna jak w poprzednio omawianym programie. Zajęcia dotyczą zagadnień

historii, geografii, kultury, przyrody, turystyki, topografii regionu oraz metodyki i techniki prowadzenia wycieczek. W odróżnieniu od dotychczas analizowanych programów specjalistyczne szkolenie kandydatów na przewodników terenowych obejmuje w analizowanym okresie tę samą liczbę godzin.

Tabela 3. Zmiany w programach specjalistycznego szkolenia dla kandydatów na przewodników terenowych

Tytuł bloku programowego	Lata:	1999	2001	2004	2006
	Liczba godzin:				
Część teoretyczna szkolenia					
Historia regionu na tle historii Polski	30	30	30	30	
Kultura i sztuka regionu	30	30	30	30	
Geografia gospodarcza regionu	30	30	30	30	
Etnografia regionu	15	15	15	15	
Przyroda i jej zasoby w regionie*	20	20	20	20	
Zagospodarowanie turystyczne regionu	20	20	20	20	
Terenoznawstwo i topografia	25	25	25	25	
Metodyka i technika prowadzenia wycieczek	30	30	30	30	
Razem:	200	200	200	200	
Część terenowa szkolenia					
	Liczba godzin:				
Kultura i sztuka regionu	10	10	10	10	
Geografia gospodarcza regionu	10	10	10	10	
Etnografia regionu	10	10	10	10	
Przyroda i jej zasoby w regionie*	10	10	10	10	
Zagospodarowanie turystyczne regionu	10	10	10	10	
Terenoznawstwo i topografia	15	15	15	15	
Metodyka i technika prowadzenia wycieczek	20	20	20	20	
Razem:	85	85	85	85	

* od 2001 roku blok nosi nazwę „Środowisko geograficzne regionu i jego ochrona”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozporządzeń Prezesa Rady Ministrów w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek z dnia 26 marca 1999 r., 28 czerwca 2001 r., 16 sierpnia 2004 r., Załączniki do rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 17 stycznia 2006r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek Dz. U. z 2006 r. Nr 15, poz. 104) 2006 r.

Ostatnim rodzajem przewodnictwa turystycznego wyróżnionym w ustawie o usługach turystycznych jest przewodnictwo górskie. Zalicza się ono do najstarszych form przewodnictwa turystycznego w kraju. Góry należą do najbardziej zróżnicowanych stref krajobrazowych na świecie. Indywidualność krajobrazów górskich wpływa na zróżnicowany charakter przewodnictwa turystycznego dostosowanego do specyfiki gór. Dotyczy to zarówno strony merytorycznej (teoretycznej), jak i organizacyjnej (praktycznej) związanej z pełnieniem funkcji przewodnika górskiego. Stąd szkolenie kandydatów na przewodników górskich

trwa najdłużej i jest najbardziej praktycznym ze wszystkich szkoleń przewodnickich. Program tego szkolenia podzielony jest na część ogólną dotyczącą poznania wybranych pasm górskich kraju od strony teoretycznej (50 godzin) i praktycznej (14 dni) (tab. 4). Wiedza przekazywana na zajęciach podczas szkolenia przewodników górskich ma charakter dość ogólny, o czym świadczy niewielka, nieprzekraczająca 10, liczba godzin przypadająca na poszczególne przedmioty. Wyjątkiem jest przedmiot *Bezpieczeństwo w górach*, na który przeznaczono 20 godzin teorii i 10 dni części praktycznej. Większa liczba godzin przeznaczona na sprawy bezpieczeństwa podkreśla szczególny charakter przewodnictwa górskiego, gdzie jednym z fundamentalnych obowiązków przewodnika jest bezpieczne oprowadzanie turystów po górach.

Tabela 4. Zmiany w programach specjalistycznego szkolenia dla kandydatów na przewodników górskich

Tytuł bloku programowego	Lata:	1999	2001	2004	2006
	Liczba godzin:				
Część teoretyczna szkolenia					
Podstawowe wiadomości o górach Europy i świata		4	4	4	4
Geografia turystyczna gór Polski		6	8	8	8
Zagadnienia ochrony obszarów górskich		4	4	4	4
Góry w kulturze polskiej		4	4	4	4
Historia i organizacja turystyki górskiej w Polsce		4	4	4	4
Zasady letniej i zimowej turystyki górskiej		8	6	6	6
Bezpieczeństwo w górach		20	20	20	20
Razem:		50	50	50	50
Część terenowa szkolenia					
		Liczba dni:			
Zasady letniej i zimowej turystyki górskiej		4	4	4	4
Bezpieczeństwo w górach		10	10	10	10
Razem:		14	14	14	14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozporządzeń Prezesa Rady Ministrów w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek z dnia 26 marca 1999 r., 28 czerwca 2001 r., 16 sierpnia 2004 r.; załączniki do rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 17 stycznia 2006 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 2006 r. nr 15, poz. 104).

Dla przewodników turystycznych, a zwłaszcza górskich istnieją możliwości kontynuacji szkoleń, po ukończeniu których następuje rozszerzenie uprawnień na nowe obszary lub podniesienie kwalifikacji poprzez osiągnięcie wyższych klas przewodnickich (tab. 5). Program szkolenia uzupełniającego zawiera łącznie 390 godzin zajęć teoretycznych i 177 dni praktyki w terenie. W porównaniu do pierwszej wersji programu z 1999 r. liczba godzin zajęć szkolenia uzupełniającego dla przewodników turystycznych uległa jedynie niewielkiemu zmniejszeniu.

Tabela 5. Zmiany w programach uzupełniających szkoleń dla przewodników turystycznych działających na terenach górskich

Nazwa szkolenia uzupełniającego dla:	Lata:	1999	2001	2004	2006
	Liczba godzin				
Część teoretyczna szkolenia					
Przewodników rozszerzających uprawnienia na nowy obszar	100	100	100	100	
Kandydatów na przewodników górskich sudeckich i beskidzkich I i II klasy	150	150	150	150	
Przewodników tatrzańskich ubiegających się o wyższe klasy	150	75	75	75	
Przewodników tatrzańskich prowadzących wycieczki powyżej III stopnia trudności w warunkach zimowych i IV stopnia w warunkach letnich	---	65	65	65	
Razem:	400	390	390	390	
Część praktyczna szkolenia					
Nazwa szkolenia uzupełniającego dla:	Liczba dni				
Przewodników rozszerzających uprawnienia na nowy obszar	50	50	50	50	
Kandydatów na przewodników górskich sudeckich i beskidzkich I i II klasy	74	74	74	74	
Przewodników tatrzańskich ubiegających się o wyższe klasy	72	25	25	25	
Przewodników tatrzańskich prowadzących wycieczki powyżej III stopnia trudności w warunkach zimowych i IV stopnia w warunkach letnich	---	28	28	28	
Razem:	196	177	177	177	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozporządzeń Prezesa Rady Ministrów w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek z dnia 26 marca 1999 r., 28 czerwca 2001 r., 16 sierpnia 2004 r.; załączniki do rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 17 stycznia 2006 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 2006 r. nr 15, poz. 104).

Podsumowanie

Podsumowując zmiany, jakie zaszły w programach i formach szkolenia kandydatów na przewodników turystycznych w okresie funkcjonowania ustawy o usługach turystycznych, należy podkreślić dużą trwałość i stabilność programów tych szkoleń zarówno pod względem treści programowych, jak i czasu ich trwania. Świadczy to przede wszystkim o wyraźnie określonym profilu zawodowym przewodnika turystycznego praktycznie niezmieniającym się od początku powstania tego zawodu, gdzie głównym obowiązkiem pozostaje przekazywanie wiedzy turystom podczas ich oprowadzania.

Historia kształcenia pilotów wycieczek w Polsce

Początków pilotażu na ziemiach polskich można doszukiwać się już pod koniec XIX w., kiedy to górale zakopiańscy prowadząc wycieczki w Tatry, wykonywali też zadania, które współcześnie pełnią piloci wycieczek.

Dopiero jednak w okresie międzywojennym wykształciła się większa grupa osób zajmujących się profesjonalną obsługą ruchu turystycznego, m.in. realizacją programu,

rezerwacją świadczeń czy rozliczeniami finansowymi². Byli to tzw. kierownicy wycieczek – pracownicy biur podróży, kierownicy działów socjalnych zakładów pracy, nauczyciele i wychowawcy oddelegowani do przeprowadzenia danej wycieczki i opieki nad podróżującymi. Brak odpowiednich regulacji prawnych sprawiał, że początkowo funkcję tę pełnił praktycznie każdy, komu przełożeni powierzyli takie zadanie³.

Pierwsze zorganizowane formy kształcenia pilotów w Polsce wiążą się z działalnością biura podróży Orbis, które od 1923 do 1939 r. prowadziło kursy kierowników wycieczek. Brak jest jednak wiarygodnych informacji dotyczących m.in. czasu ich trwania czy tematyki zajęć.

W pierwszej dekadzie po zakończeniu drugiej wojny światowej trudno mówić o rozwoju turystyki. Najpierw konieczność odbudowy kraju, a potem zimna wojna i represje stalinowskie skutecznie ograniczały możliwości podróżowania. Szkolenia pilotów nadal co prawda prowadził Orbis, ale w bardzo ograniczonym zakresie.

Przełom nastąpił wraz ze zmianami politycznymi w 1956 r. Rozpoczął się wtedy proces tworzenia zorganizowanego i przemysłanego systemu szkolenia pilotów wycieczek w Polsce. Miał on charakter ewolucyjny i trwał co najmniej kilkanaście lat.

W 1957 r. zorganizowano pierwszą konferencję poświęconą roli pilota i doskonaleniu jego funkcji, co można uznać za początek procesu profesjonalizacji tego zawodu. Tym bardziej, że w kolejnych latach takie konferencje organizowano rokrocznie⁴. Dyskusja nad rolą i zadaniami pilota zaowocowała rozpoczęciem naboru kandydatów na pilotów spoza biur podróży, jednak przy stałym zaostrzaniu kryteriów kwalifikacji (por. tab. 6). Określono też długość trwania kursu (5–7 dni) i zakres zagadnień obowiązujących kursantów. Oczywiście, w ślad za zmieniającą się sytuacją społeczno-polityczną modyfikowano też programy nauczania (np. pojawiła się problematyka paszportowo-dewizowa). W połowie lat 60. GKKFiT zlecił Polskiemu Towarzystwu Ekonomicznemu opracowanie materiałów do prowadzenia jednolitego systemu kształcenia pilotów w Polsce. Wprowadzony wtedy podział szkolenia na dwie części: teoretyczną i praktyczną utrzymał się w głównym zrębie do dziś.

W 1964 r. powstało Centralne Zaoczne Studium dla Pilotów przy PTE, które w porozumieniu z Orbisem prowadziło szkolenia pilotów. Cykl pracy studium wymusił wydłużenie czasu kształcenia do 2 lat. W 1967 r. skrócono co prawda naukę do 1 roku, ale nigdy już nie wrócono do zaledwie tygodniowych kursów pilotów. Znacznemu rozszerzeniu uległ bowiem program szkolenia. Do czasu kolejnych zmian odbyło się 9 edycji Studium.

² A. Lipska, A. Świątecki, W. Wandowicz, *Poradnik pilota wycieczek zagranicznych*, Departament Turystyki Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Dino”, Warszawa 1992.

³ D. Kozłowska, *Profesjonalizacja zawodu pilota wycieczek*, Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Supraślu, 2006.

⁴ Ibidem.

Tabela 6. Charakterystyka szkolenia pilotów w Polsce od lat 20. do 90. XX w.

Rok	Kryteria kwalifikacji	Czas trwania	Tematyka
do 1938	---	---	---
1938–1957	wyłącznie pracownicy biur	7 dni	---
koniec lat 50.	początki naboru kandydatów „zewnętrznych”	4 dni	- organizacja, technika obsługi wycieczek - metodyka prowadzenia grup - tematyka społeczno-polityczna - geografia Europy - rozliczenia finansowo-dewizowe
początek lat 60.	kandydaci spoza biur: 21 lat, wykształcenie średnie/wyższe, właściwa postawa moralno-polityczna, sprawność fizyczna, odpowiednia prezencja, umiejętność kierowania grupą	5 dni	- j.w. - tematyka paszportowo-wizowa - technika i sposoby prowadzenia wycieczek
1962	j.w. + wysoki poziom wiedzy ogólnej, kultury osobistej, znajomość języków obcych (swobodna rozmowa)		Podział szkolenia na dwa etapy: 1. Część teoretyczna – trzy bloki zagadnień - geografia turystyczna Polski - przygotowanie, organizacja i realizacja wycieczki - wiadomości społeczno-polityczne, przepisy paszportowe, celne i dewizowe 2. Część praktyczna – praktyka u boku doświadczonego pilota
1964	dotądowe kryterium wieku: minimum 18 lat	2 lata, od 1967 r. 1 rok	j.w.
1973	wiek: 20–55 lat (w tzw. biurach młodzieżowych od 18 lat), wykształcenie wyższe/średnie, znajomość jednego języka obcego, dobry stan zdrowia, sprawność fizyczna i psychiczna (brak ułomności)		- zagadnienia społeczno-polityczne i gospodarcze Polski Ludowej - wybrane problemy ustroju Polski Ludowej - podstawy geografii turystycznej Polski - podstawy geografii turystycznej niektórych krajów europejskich - organizacja i technika obsługi wycieczek
I. 80. do początku I. 90.	j.w. egzamin wstępny	20 godzin 42 godziny 90 godzin	I – wykłady z kursu Organizatora Turystyki II – zagadnienia społeczno-polityczne III – organizacja i technika obsługi ruchu tur. IV – zajęcia praktyczne (+ praca pisemna) W ramach części II i III istniały również zagadnienia do samodzielnego opracowania. Każda część kończyła się egzaminem i wpisem do indeksu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: H. Janicka, Analiza programów szkolenia pilotów wycieczek, [w:] Pilotaż i przewodnictwo – nowe wyzwania, Materiały z II Forum Pilotażu i Przewodnictwa, Warszawa, 14–15 października 2005 r., Proksenia, Kraków 2005; D. Kozłowska, Profesjonalizacja zawodu pilota wycieczek, Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Supraślu, 2006; A. Lipska, A. Świątecki, W. Wandowicz, Poradnik pilota wycieczek zagranicznych, Departament Turystyki Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, Warszawa 1992, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Dino” i innych materiałów.

Istotne modyfikacje systemu kształcenia pilotów w Polsce wprowadzono w 1973 r., m.in. zaostbrzono kryteria naboru kandydatów (pojawiała się górna granica wieku, wymóg dobrego stanu zdrowia oraz sprawności fizycznej i psychicznej), dodano nowe zagadnienia

dotyczące geografii turystycznej i obsługi grup wycieczkowych, ale też wyraźnie upolityczniono program kursu (np. problemy ustroju Polski Ludowej).

W połowie lat 70. określono też główne jednostki kształcące pilotów w Polsce. Były to:

- Biuro Podróży „Orbis” z Ośrodkiem Doskonalenia Kadr,
- Polskie Towarzystwo Ekonomiczne,
- tzw. biura turystyki młodzieżowej: Almaturo, Juventuro, Harcturo.

Praktycznie miały one monopol na prowadzenie kursów dla pilotów aż do transformacji ustrojowej na początku lat 90. XX w. O ile jednak liczba podmiotów kształcących była stała, to zmieniał się charakter i zakres szkolenia.

Duża reorganizacja miała miejsce np. w latach 80. Istotnie zaostrzono wtedy kryteria kwalifikacji kandydatów, wprowadzając egzaminy wstępne. Zmieniono i rozbudowano zakres tematyczny kursu. Zajęcia realizowane były w czterech blokach tematycznych, które kończyły się odrębnymi egzaminami z wpisami do indeksów. Oprócz ok. 150 godzin zajęć grupowych wymagane były jeszcze dodatkowe prace do samodzielnego wykonania. Osiągnięto w ten sposób najbardziej rozbudowany zakres szkolenia pilotów w Polsce. Szereki wachlarz problemowy kursu oraz jego sformalizowany charakter zapewniały rzetelne kształcenie nowych adeptów pilotażu.

Wyniki szkolenia były jeszcze weryfikowane podczas egzaminu państwowego. W latach 50. jego forma była bliżej niesprecyzowana. W 1958 r. powołano komisję, która weryfikowała zarówno dotychczasowych pilotów, jak i nowych kandydatów. Od 1962 r., aby móc przystąpić do egzaminu, należało wcześniej odbyć dwutygodniową praktykę u boku doświadczonego pilota. Egzamin zdawano przed Główną Komisją Kwalifikacyjno-Egzaminacyjną ds. Pilotów Wycieczek Zagranicznych, złożoną z przedstawicieli GKKFiT, Orbisu i PTE. W 1973 r. zmodyfikowano formułę egzaminu, wprowadzono też możliwość zdawania egzaminu eksternistycznego połączonego z odbyciem praktyki (obsługa 2 wycieczek przyjazdowych do Polski)⁵.

W 1982 r., przy ówczesnym Głównym Komitecie Turystyki, reaktywowano Główną Komisję Kwalifikacyjno-Egzaminacyjną ds. Pilotów Wycieczek Zagranicznych. Miała ona możliwość nadawania uprawnień pilota oraz przyznawania czterech kategorii (od najniższej IV do najwyższej I)⁶.

Wypracowany przez lata system kształcenia pilotów został praktycznie zdemonstrowany na początku lat 90. Uchylono wtedy szereg przepisów regulujących działalność pilotów wycieczek zagranicznych. Na fali swobody działalności gospodarczej dopuszczono do organizacji kursów liczne jednostki i organizacje, w tym podmioty komercyjne, dla których

⁵ Ibidem.

⁶ A. Lipska, op. cit.

szkolenie stało się jedynie źródłem dodatkowych dochodów i które bardzo często po zakończeniu kursu nawet nie występowały do Głównej Komisji o nadanie uprawnień⁷. W efekcie poziom przygotowania kursantów wyraźnie się obniżył, mimo że zalecany program kursu nie został jakoś drastycznie okrojony.

Szkolenie podstawowe pilotów trwało ok. 120 godzin i obejmowało wykłady i zajęcia praktyczne oraz wycieczkę krajową lub zagraniczną. Pozostawiono też egzamin wstępny oraz 4 egzaminy końcowe (techniki obsługi grup, geografia turystyczna Polski i świata, zagadnienia społeczno-ekonomiczne Polski, język obcy). Niezwykle dynamiczny rozwój rynku turystycznego oraz luki prawne spowodowały jednak, że brak legitymacji nie był żadną przeszkodą w pilotowaniu grup wycieczkowych.

Tę sytuację chaosu i dużej dowolności w działalności biur podróży (w tym również w kwestii zatrudniania pilotów) częściowo uporządkowała dopiero w 1997 r. ustawa o usługach turystycznych⁸. Znalazły się w niej m.in. definicja pilota wycieczek, jego obowiązki i zadania, a także sposób uzyskiwania uprawnień. Nie wszystkie jednak zapisy ustawy okazały się logiczne i wyczerpujące (np. do zadań pilota nie zaliczono udzielania informacji krajoznawczych), stąd konieczność wprowadzania licznych nowelizacji w następnych latach.

Corzej, że szczegółowe zasady szkolenia i egzaminowania miało regulować odpowiednie rozporządzenie Ministra ds. turystyki, a w wyniku uchwalenia nowej Konstytucji RP Prezes UKFiT utracił prawo do wydawania aktów wykonawczych. Sytuację uratowała kolejna nowelizacja ustawy przyznająca to prawo premierowi. Dlatego pierwsze rozporządzenie w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek ogłosił (dopiero 26 marca 1999 r.) Prezes Rady Ministrów, kolejne wydawali już ministrowie właściwi ds. turystyki (por. rys. 2). Załączniki do tych aktów wykonawczych zawierają m.in. minimum programowe szkolenia dla kandydatów na pilotów wycieczek. Będą one przedmiotem szczegółowej analizy w następnym rozdziale.

Zmiany programów kształcenia pilotów wycieczek od 1999 r.

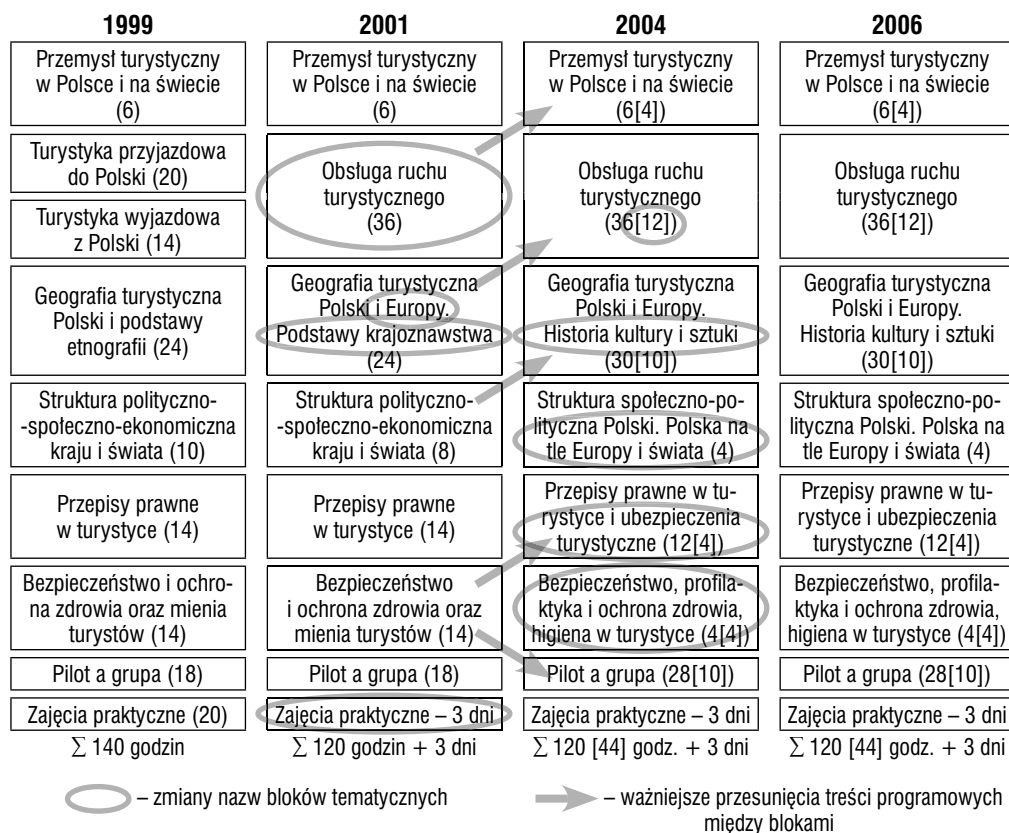
W ciągu siedmiu lat (1999–2006) ukazały się cztery rozporządzenia „w sprawie przewodników i pilotów wycieczek” (rys. 1 i 2). Każde z nich zawierało załączniki przedstawiające ramowy program kształcenia w tym zakresie. W przypadku pilotów wycieczek tylko ostatnie rozporządzenie z 2006 r. nie wprowadzało żadnych zmian w zakresie merytorycznym szkolenia. Pozostałe jednak za każdym razem istotnie modyfikowały obowiązujący program.

⁷ Ibidem.

⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz.U. z 1997 r., nr 133, poz. 884).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 marca 1999 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek, jako pierwszy akt wykonawczy do ustawy z 1997 r., ustalało szczegółowo, jakie warunki musi spełniać organizator kursu, by móc prowadzić szkolenie pilotów wycieczek. Oprócz wymogów formalno-prawnych określono też minimalny zakres programowy kursu (załącznik nr 6).

Kurs dla kandydatów na pilotów wycieczek miał trwać 140 godzin, w tym 120 godzin zajęć teoretycznych i 20 godzin praktycznych. Zajęcia teoretyczne podzielono na 8 bloków tematycznych: *Przemysł turystyczny w Polsce i na świecie*, *Turystyka przyjazdowa do Polski*, *Turystyka wyjazdowa z Polski*, *Geografia turystyczna Polski i podstawy etnografii*, *Struktura polityczno-społeczno-ekonomiczna kraju i świata*, *Przepisy prawne w turystyce*, *Bezpieczeństwo i ochrona zdrowia oraz mienia turystów*, *Pilot a grupa* przypisując każdemu z nich wymagane zagadnienia problemowe oraz minimalny wymiar godzin (od 6 do 24, rys. 3).

Rys. 3. Zmiany programów kształcenia pilotów wycieczek od 1999 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów wykonawczych do Ustawy o usługach turystycznych.

Szybko okazało się, że opracowany program kursu jest wysoce niedoskonały: posiada wiele luk i braków. Największą wpadką autorów było nieuwzględnienie w programie szkolenia jakichkolwiek obowiązkowych zagadnień z geografii turystycznej Europy (przy zaledwie 10-godzinny blok poświęconym ogólnym zagadnieniom polityczno-społeczno-ekonomicznym całego świata). Prowadziło to do swistego paradoksu: można było pilotować wycieczki po obcych krajach, nie mając w ogóle pojęcia o ich walorach turystycznych! Wystarczyło tylko zdać egzamin językowy. Na podstawowym egzaminie dla kandydatów na pilotów komisja nie mogła bowiem egzekwować wiedzy spoza zapisanych ram programowych.

Wśród innych zapisów wzbudzających liczne kontrowersje należy wymienić m.in.:

- błędne określenie zagadnień wprowadzających w problematykę turystyczną mianem „przemysłu turystycznego”,
- niezbyt fortunne (z punktu widzenia organizacji zajęć) rozdzielenie turystyki przyjazdowej i wyjazdowej – wobec powtarzania się wielu procedur trzeba było je omawiać dwukrotnie lub wcześniej rozdzielić wśród wykładowców poszczególne problemy,
- kuriozalny tytuł bloku IV (podstawy etnografii z pewnością wchodzą w zakres geografii turystycznej).

Ponieważ również zakres merytoryczny poszczególnych bloków tematycznych pozostawiał wiele do życzenia, konieczna była szybka nowelizacja programu. Wydane dwa lata później rozporządzenie ministra gospodarki zawierało istotne zmiany. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć:

- połączenie dwóch bloków *Turystyka wyjazdowa z Polski i Turystyka przyjazdowa do Polski* w jeden duży blok pod nazwą *Obsługa ruchu turystycznego*,
- zwiększenie czasu przeznaczonego na realizację nowego bloku o 2 godziny (w wyniku redukcji *Struktury polityczno-społeczno-ekonomicznej kraju i świata* do 8 godzin),
- rozszerzenie zakresu geografii turystycznej o Europę i zastąpienie podstaw etnografii podstawami krajoznawstwa – ale przy zachowaniu tego samego wymiaru godzin (!).

Modyfikacje wprowadzono również w treściach programowych w obrębie poszczególnych bloków tematycznych (tab. 7). Polegały one głównie na dodaniu nowych zagadnień do bloków: *Obsługa ruchu turystycznego* (transport turystyczny, obowiązki dewizowe, reklamacje, zmiany programu, jakość usług), *Geografia turystyczna* (atrakcje turystyczne Europy, posługiwanie się mapą i orientacja w terenie), *Struktura społeczno-polityczna* (nowy podział administracyjny Polski), *Przepisy prawne* (umowy pilotów, przepisy dewizowe – po raz drugi). Praktycznie rzecz biorąc, nie odjęto żadnych poważniejszych zagadnień. Autorzy nowego programu wyszli chyba z założenia, że w tym samym czasie (a niekiedy nawet krótszym) bez problemu można przekazać więcej wiedzy.

Tabela 7. Najważniejsze zmiany merytoryczne w obrębie poszczególnych bloków tematycznych programu szkolenia pilotów wycieczek

Nazwa bloku	Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2001 r. (zmiany w stosunku do 1999 r.)	Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 16 sierpnia 2004 r. (zmiany w stosunku do 2001 r.)
Przemysł turystyczny	+ zasady zrównoważonego rozwoju	+ przedsiębiorstwa i organizacje turystyczne i paraturystyczne w Polsce i na świecie + struktura rodzajowa turystyki, pojęcie produktu turystycznego + organizacja turystyki w Polsce – rola i zadania władz terytorialnych i państwa – zasady zrównoważonego rozwoju
Obsługa ruchu turystycznego	+ rodzaje i specyfikacja transportu turystycznego + obowiązki dewizowe (w zasadach rozliczania grup wyjazdowych) + przyjmowanie i załatwianie reklamacji klientów + możliwości zmiany programu imprez turystycznych + ocena jakości usług turystycznych	+ zasady programowania imprez turystycznych + specyfika obsługi wybranych grup narodowościowych + specyfika obsługi turystyki pobytowej, biznesowej, motywacyjnej, szkolnej, pielgrzymkowej itp. + turystyka osób niepełnosprawnych oraz inne grupy nietypowe (?) + dostępność komunikacyjna Polski + system informacji turystycznej w Polsce + warunki uczestnictwa i rezygnacji – zasady powstawania „produktu turystycznego” (→ PT) – grupy specjalistyczne, w tym tramping i trekking – możliwości zmiany programu imprez turystycznych – ocena jakości usług turystycznych
Geografia turystyczna	+ rodzaje obszarów chronionych w Polsce i Europie oraz zasady ruchu turystycznego na tych obszarach + metodyka przygotowywania opisu tras i miejscowości + główne centra i trasy turystyczne Polski i Europy + szlaki komunikacyjne, dojazdy do centrów miast i przejść granicznych + umiejętność posługiwania się mapą i orientacji w terenie	+ walory turystyczne Polski i wybranych regionów Polski + główne miasta, regiony i szlaki turystyczne Polski oraz Europy + ciekawe skanseny, muzea, miejsca pamięci, centra pielgrzymkowe itp. + zarys historii kultury i sztuki – style architektoniczne, ważniejsze obiekty w Polsce i Europie + skarby kultury w Polsce i Europie (lista UNESCO) + religie w Polsce i na świecie w zarysie – miejsca pielgrzymkowe, wyznania – główne centra i trasy turystyczne Polski i Europy – szlaki komunikacyjne, dojazdy do centrów miast i przejść granicznych (→ ORT)
Struktura społeczno-polityczna	+ podział administracyjny kraju + podstawowe wiadomości z geografii gospodarczej świata	+ polityka rządu itp. + znaczenie zagadnień społeczno-politycznych w obsłudze grup turystycznych + podstawowe problemy społeczne i ekonomiczne + Polska w Unii Europejskiej – system polityczny w Polsce na tle systemów światowych – narodowość, ludność – podział administracyjny kraju – podstawowe wiadomości z geografii gospodarczej Polski i świata – religie w Polsce i na świecie (→ GT)

Nazwa bloku	Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2001 r. (zmiany w stosunku do 1999 r.)	Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 16 sierpnia 2004 r. (zmiany w stosunku do 2001 r.)
Przepisy prawne w turystyce	+ zatrudnianie pilotów w oparciu o umowę o pracę i umowy cywilnoprawne + przepisy dewizowe i meldunkowe	+ Turystyczny Kodeks Etyczny + umowy zawierane w turystyce (2x) + rodzaje i formy ubezpieczenia turystów, protokoły szkód – przepisy meldunkowe
Bezpieczeństwo i ochrona zdrowia	bez zmian	+ zagrożenia dla zdrowia i życia występujące w trakcie realizacji imprez turystycznych + podstawowe zasady ochrony zdrowia w turystyce – formy ubezpieczenia turystów (→ PP) – protokoły szkód (→ PP, PaG) – postępowanie pilota w sytuacjach nadzwyczajnych (→ PaG)
Pilot a grupa	bez zmian	+ procesy grupowe i techniki negocjacji + cechy psychofizyczne pilota wycieczek + źródła i objawy stresu + program osobistego rozwoju pilota, w tym asertywność, autoprezentacja, praca z mikrofonem + postępowanie pilota w sytuacjach nadzwyczajnych + zasady sporządzania protokołów zdarzeń – przykłady + emisja głosu – warsztaty + elementy savoir-vivre'u i protokołu w biznesie + animacja grupy – elementy marketingu, public relations – efektywne techniki sprzedaży

Oznaczenia i skróty: „+” – zagadnienie dodane, „–” – zagadnienie usunięte, „→” – przeniesione do..., GT – geografia turystyczna, ORT – obsługa ruchu turystycznego, PP – przepisy prawne w turystyce, PaG – pilot a grupa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów wykonawczych do Ustawy o usługach turystycznych.

Prawdziwą rewolucję w programie szkolenia pilotów wprowadziło jednak *Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 16 sierpnia 2004 r.* Polegała ona na:

- dokładnym określeniu liczby godzin zajęć praktycznych obligatoryjnie realizowanych w ramach danego bloku przedmiotowego (łącznie spośród 120 godzin zajęć na kursie ponad 1/3, 44 godziny, powinna być przeznaczona na ćwiczenia),
- zamianie *Podstaw krajoznawstwa* na *Historię kultury i sztuki* przy jednoczesnym zwiększeniu liczby godzin do 30,
- uszczupleniu o 50% liczby godzin bloku społeczno-politycznego i innym rozłożeniu akcentów (*Polska na tle Europy i świata*),
- rozszerzeniu bloku prawnego o zagadnienia dotyczące ubezpieczeń turystycznych (które do tej pory były realizowane w bloku *Bezpieczeństwo i ochrona zdrowia*) i... równoczesnym zmniejszeniu wymiaru godzin o 2,

- drastycznej redukcji bloku *Bezpieczeństwo i ochrona zdrowia* (aż o 10 godzin), dodaniu zagadnień dotyczących profilaktyki i higieny oraz przeniesieniu wielu treści do innych bloków.

O fundamentalnym charakterze zmian programu kształcenia świadczy liczba modyfikacji zagadnień problemowych przypisanych do poszczególnych bloków (por. tab. 7). Praktycznie wszystkie zostały znacząco poszerzone o nową problematykę, a tylko z niektórych usunięto wybrane treści. *De facto* ponownie więc poszerzono zakres szkolenia, zachowując ten sam minimalny czas trwania kursu. W praktyce realizacja wszystkich przewidzianych w programie zagadnień w wymiarze 120 godzin jest niemożliwa. Ze względów ekonomicznych tylko nieliczni organizatorzy kursów decydują się na zwiększenie liczby zajęć teoretycznych.

Warto również prześledzić zmiany dotyczące części praktycznej szkolenia. Rozporządzenie z 1999 r. zawierało zapis o 20 godzinach takich zajęć. Powinny one mieć formę „całodniowej wycieczki krajowej lub zagranicznej po Europie” i obejmować „minimum jeden nocleg w obiekcie hotelowym”. Już dwa lata później zmieniono jednak zapis wymiaru zajęć w tym bloku, podając go tym razem w dniach (3), bez informacji jednak, ile godzin roboczych liczy jeden dzień. Usunięto też wzmiankę, że wycieczka zagraniczna musi być „po Europie”. Wymóg noclegu w obiekcie hotelowym pozostał bez zmian.

Dodatkowe zapisy wprowadzone rozporządzeniem z 2004 r. zamiast dokładniej precyzować wymagania rodzą raczej niejasności i wątpliwości. Dotyczy to zbitki spójników w wyrażeniu: „wycieczka krajowa i/lub zagraniczna” oraz niezrozumiałego, bo bez wyjaśnienia, zwrotu „wg szczegółowego rozpisania zadań do realizacji” (?).

Podsumowanie

Porównanie programów kształcenia pilotów wycieczek zawartych w omawianych rozporządzeniach upoważnia do sformułowania kilku ogólniejszych wniosków:

1. W latach 1999–2004 zakres merytoryczny kursów ulegał ciągłym i głębokim modyfikacjom.
2. Zmiany dotyczyły:
 - liczby godzin i zakresu treści programowych w ramach bloków tematycznych:
 - redukcja zagadnień społeczno-politycznych,
 - rozbudowa bloku geograficznego (przede wszystkim zakres),
 - rozbudowa bloku pilot a grupa (zakres i wymiar godzin),
 - przyporządkowania problematyki do określonych bloków,
 - formy kształcenia (wykład → ćwiczenia),
 - liczby dni oraz zakresu zajęć praktycznych.

3. Modyfikacje programu przebiegały metodą prób i błędów – często miały charakter przypadkowy. Wrażenie przypadkowości zmian i chaosu w pośpiesznym dopisywaniu kolejnych tematów potęgują liczne przypadki:
 - dodawania i szybkiego (przy okazji następnej nowelizacji) usuwania niektórych treści (np. zasad zrównoważonego rozwoju),
 - dwukrotnego umieszczania tej samej problematyki w ramach różnych bloków (np. umowy w turystyce),
 - wielokrotnego przesuwania zagadnień z bloku do bloku,
 - stosowania niepoprawnych, nieprecyzyjnych i zbyt ogólnikowych terminów (np. „inne grupy nietypowe”, „polityka rządu itp.”).
4. Mimo wielokrotnego przekształcania programu kursu dla pilotów zmiany obejmowały przede wszystkim zakres merytoryczny obowiązkowych zajęć, a nie ich formę, sposób prowadzenia, metodykę nauczania itd. Dlatego szkolenie wciąż ma bardzo tradycyjny, by nie rzec konserwatywny charakter. Narzucenie w 2004 r. obowiązku prowadzenia ściśle określonej liczby zajęć praktycznych (ćwiczeń) należy uznać za krok w dobrym kierunku, ale niesatysfakcjonujący w pełni. Nadal bowiem w ramówce dominują wykłady, które z zasady zakładają przede wszystkim bierny udział kursantów w zajęciach.

Wskazane liczne niedoskonałości istniejącego programu kursu, jak również dynamiczne zmiany zachodzące we współczesnej turystyce są wystarczającym powodem, by podjąć trud kolejnej modyfikacji systemu kształcenia pilotów wycieczek w Polsce. Kierunek zmian wskazują zgłaszane już od kilku lat przez środowisko pilotów sugestie i propozycje. Do najważniejszych postulatów należy zaliczyć⁹:

- położenie większego nacisku na psychologię i socjologię pracy pilota w grupie, a także jego wiedzę i warsztat krajoznawczy (np. interpretacja dziedzictwa),
- nauczanie obsługi grup turystów o specjalnych potrzebach (niepełnosprawnych, starszych itd.),
- zwiększenie liczby zajęć aktywizujących kursantów, które obejmowałyby:
 - inscenizacje sytuacji trudnych, awaryjnych, ale również i typowych,
 - ćwiczenia praktyczne (np. z mikrofonem),
 - ćwiczenia terenowe (praca z mapą, orientacja w terenie, współpraca z kierowcą),
- przywrócenie obowiązku samokształcenia kursantów – z jednej strony chodzi o uzupełnienie rażących braków w wykształceniu średnim (np. w zakresie historii, wiedzy o społeczeństwie czy geografii) i podstawowych umiejętnościach

⁹ Są to postulaty zgłaszane podczas II Forum Pilotażu i Przewodnictwa (por. Janicka 2005), jak również wnioski z dyskusji prowadzonych podczas V Forum.

turystycznych (np. posługiwaniu się mapą), z drugiej zaś – o przygotowywanie samodzielnych prac zaliczeniowych, kształtujących niezbędne dla pilota umiejętności i wyrabiających nawyk ciągłego doksztalcania się,

- częstsze i szersze wykorzystywanie nowinek techniki:
 - do realizacji szkolenia (np. prezentacje multimedialne, filmy, nagrywanie występów i wypowiedzi w celu wspólnej analizy błędów),
 - w problematyce szkolenia (np. omawianie możliwości wykorzystania w pracy pilota nawigacji GPS, systemów audialnych, kiosków multimedialnych, a nawet internetu i telefonii komórkowej),
- jednoznaczne określenie charakteru i przebiegu egzaminu praktycznego, a także poprawienie, wzbudzające wiele kontrowersji, systemu oceniania (0–2 pkt).

Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że pomimo podobieństwa wykonywanych czynności związanych z obsługą turystów kształcenie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek w ostatniej dekadzie przebiegało zupełnie odmiennie.

W przypadku pilotów wycieczek program kursu ulegał ciągłym zmianom. Wprowadzane modyfikacje były chaotyczne, niespójne, czasami wręcz nielogiczne. Oczywiście, niektóre zmiany programu podyktowane były zmieniającymi się szybko zewnętrznymi okolicznościami (nowy podział administracyjny kraju, wejście Polski do Unii). Jednak tak liczne i głębokie „przetaskowania” treści merytorycznych co kilka lat dowodzą jedynie doząnego charakteru podejmowanych działań i sugerują brak dalekosiężnej wizji kształcenia pilotów w naszym kraju.

Na tym tle szkolenia kandydatów na przewodników turystycznych (miejskich, terenowych i górskich) jawią się jako niezwykle stabilne i trwałe. Programy tych kursów nie podlegały jakimś istotnym zmianom zarówno w zakresie struktury programu, jak i treści poszczególnych przedmiotów. Można więc przyjąć, że określone w rozporządzeniu minima programowe szkoleń pod względem merytorycznym w zasadzie odpowiadają istniejącym potrzebom.

W jednym i drugim przypadku niezbędne jest jednak unowocześnienie metodyki nauczania. Wobec wyzwań współczesności tradycyjna forma i sposób prowadzenia zajęć sprawiają wrażenie anachronicznych. Konieczne jest przede wszystkim wyraźne zwiększenie liczby zajęć aktywizujących kursantów (ćwiczeń, symulacji, zajęć praktycznych itp.), wprowadzenie obowiązkowych form samokształcenia oraz szersze zastosowanie nowych technologii (zarówno podczas szkolenia, jak i w przyszłej pracy z turystami). Postulowane zmiany metodyczne powinny znaleźć swe odzwierciedlenie już w najbliższym rozporządzeniu do nowej ustawy o usługach turystycznych.

W trwającej aktualnie dyskusji nad nowelizacją ustawy o usługach turystycznych podnoszony jest jeszcze jeden problem: dostosowania obowiązujących w Polsce przepisów prawnych do norm Unii Europejskiej. W przygotowanym przez Europejski Komitet Standaryzacji projekcie standardu dotyczącego prowadzenia szkoleń zawodowych oraz programów kwalifikacyjnych dla osób zajmujących się bezpośrednią obsługą turystów¹⁰ nie ma podziału na szkolenia dla pilotów wycieczek i przewodników turystycznych. W dokumencie tym wymieniony jest jedynie zawód przewodnika turystycznego. Przewodnik turystyczny zgodnie z proponowanym standardem prowadzi turystów, zapoznając ich w wybranym języku z kulturalnym i naturalnym dziedzictwem danego obszaru, zazwyczaj posiada kwalifikacje/uprawnienia dotyczące danego regionu wydawane i/lub uznawane przez odpowiednie władze¹¹. Definicja ta jest podobna do definicji przewodnika turystycznego w polskim ustawodawstwie.

Ugruntowany długoletnią tradycją oraz zapisami ustawy z 1997 r. podział obowiązków pomiędzy pilota wycieczek i przewodnika turystycznego, mimo że nie do końca jasny i precyzyjny, wydaje się jednak w Polsce niewzruszony. Próba połączenia tych dwóch funkcji zakończyła się niepowodzeniem.

Podstawowym i zarazem najważniejszym obowiązkiem przewodnika turystycznego pozostaje przekazywanie komentarza krajoznawczego. Pilot wycieczek natomiast powinien zastępować przewodnika turystycznego jedynie w tych sytuacjach i miejscach, gdzie nie ma możliwości skorzystania z usług przewodnickich. Trudno jednak dokładnie określić zakres wiedzy, którą powinno się wymagać od pilota w takich momentach.

Połączenie obowiązków przewodnickich z pilockimi w osobie przewodnika turystycznego postulowane w nowej ustawie zmierza do uregulowania tych spraw. Biorąc jednak pod uwagę dużą liczbę osób, które uzyskały uprawnienia pilota wycieczek zgodnie z obowiązującym prawem, wprowadzenie tych zapisów może się okazać dość trudnym i skomplikowanym zadaniem.

Jeszcze innym problemem jest niezwykle szeroki w porównaniu z polskimi wymaganiami zakres szkolenia. Standard Europejski zakłada, że powinno to być minimum 600 (godzinnych) jednostek szkoleniowych¹² składających się na trzy obszerne bloki: przedmioty ogólne (180 JS), przedmioty dotyczące konkretnego obszaru (180 JS) oraz szkolenie praktyczne (240 JS). Wejście w życie tych wymagań oznaczałoby prawdziwą rewolucję w polskim systemie szkolenia zarówno pilotów wycieczek, jak i przewodników turystycznych.

¹⁰ *Usługi turystyczne. Wymagania dotyczące prowadzenia szkoleń zawodowych oraz programów kwalifikacyjnych dla przewodników turystycznych*, Projekt prEN 15565 z sierpnia 2006 roku.

¹¹ EN 13809:2003.

¹² Wliczając w to również formy samokształcenia.

Literatura

- Janicka H.**, *Analiza programów szkolenia pilotów wycieczek*, [w:] *Pilotaż i przewodnictwo – nowe wyzwanie. Materiały z II Forum Pilotażu i Przewodnictwa*, Warszawa, 14–15 października 2005 r., Proksenia, Kraków 2005.
- Kozłowska D.**, *Profesjonalizacja zawodu pilota wycieczek*, Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Supraślu, 2006.
- Lipska A., Świątecki A., Wandowicz W.**, *Poradnik pilota wycieczek zagranicznych*, Departament Turystyki Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Dino”, Warszawa 1992.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 marca 1999 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek* (Dz.U. z 1999 r., nr 31, poz. 301).
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek* (Dz.U. nr 72, poz. 752).
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 16 sierpnia 2004 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek* (Dz.U. nr 188, poz. 1944).
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 17 stycznia 2006 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek* (Dz.U. nr 15, poz. 104).
- Usługi turystyczne – wymagania dotyczące prowadzenia szkoleń zawodowych oraz programów kwalifikacyjnych dla przewodników turystycznych*, Projekt prEN 15565 z sierpnia 2006 roku.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych* (Dz.U. z 1997 r., nr 133, poz. 884).

*W kuluarach Forum – czas na prezentację nowości wydawniczych
(fot. M. Dutkiewicz-Kruczek)*

Podziwiamy zabytki Łodzi (fot. Z. Kruczek)